

Uchwała z dnia 18 grudnia 1997 r.

III ZP 42/97

Przewodniczący SSN: Zbigniew Myszka, Sędziowie SN: Andrzej Kijowski, Stefania Szymańska (sprawozdawca).

Sąd Najwyższy, z udziałem prokuratora Prokuratury Krajowej Witolda Bryndy, w sprawie z wniosku Andrzeja P. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych-Oddziałowi w S. o wypłatę świadczenia, po rozpoznaniu na posiedzeniu jawnym dnia 18 grudnia 1997 r. zagadnienia prawnego przekazanego przez Sąd Apelacyjny - Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Gdańsku postanowieniem z dnia 23 września 1997 r. [...] do rozstrzygnięcia w trybie art. 390 § 1 KPC.

Czy oświadczenie rencisty złożone w danym roku kalendarzowym, iż jego zamiarem jest osiągnięcie dochodu powodującego zmniejszenie świadczenia rentowego daje organowi rentowemu podstawę do zmniejszenia świadczenia również w następnym roku kalendarzowym ?

podjął następującą uchwałę:

Oświadczenie rencisty o zamiarze osiągnięcia dochodu powodującego zmniejszenie świadczenia uprawnia organ rentowy do jego zmniejszenia do czasu zmiany treści tego oświadczenia, chyba że z dokumentów lub deklaracji o osiągniętych dochodach wynika utrzymywanie się ustawowych przesłanek zmniejszenia świadczenia.

U z a s a d n i e n i e

Decyzją z 14 kwietnia 1997 r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych-Oddział w S. podjął wypłatę należnej Andrzejowi P. renty inwalidzkiej w pełnej wysokości od 1 kwietnia 1997 r., tj. od miesiąca, w którym złożył on oświadczenie o uzyskiwaniu docho-

dów nie mających wpływu na zmniejszenie wysokości świadczenia. Równocześnie poinformował wnioskodawcę, iż rozliczenie i ewentualne wyrównanie świadczenia nastąpi po zakończeniu roku kalendarzowego 1997.

W odwołaniu wnioskodawca zarzucił, iż wobec błędnego pouczenia go przez organ rentowy o wpływie na wysokość renty inwalidzkiej dochodów uzyskiwanych na podstawie umowy zlecenia, jego oświadczenie z 2 października 1996 r. nie powinno powodować ograniczenia wypłaty świadczenia, a tym samym nie powinno wpływać na zmniejszenie miesięcznej kwoty renty w 1997 r. Dlatego wnosił o zmianę decyzji przez wyrównanie świadczenia za I kwartał 1997 r., gdyż zaprzestał wykonywania pracy na podstawie umowy zlecenia.

Wyrokiem z 11 czerwca 1997 r. Sąd Wojewódzki-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Koszalinie zmienił zaskarżoną decyzję w ten sposób, że przyznał Andrzejowi P. "prawo do wyrównania renty inwalidzkiej" za miesiąc styczeń, luty i marzec 1997 r. w pełnej wysokości, zobowiązując Zakład Ubezpieczeń Społecznych-Oddział w S. do wyliczenia wysokości wyrównania i jego wypłaty.

W uzasadnieniu wyroku Sąd Wojewódzki podał, iż podczas pobierania od 12 września 1984 r. renty inwalidzkiej w wysokości przewidzianej dla inwalidów III grupy z ogólnego stanu zdrowia Andrzej P. wykonywał zatrudnienie, o którym pracodawca informował organ rentowy. W okresie od 1 października 1996 r. do 31 marca 1997 r. był zatrudniony w dwóch zakładach pracy: 1) na podstawie umowy o pracę (pełny etat) w Zakładzie Produkcji Tworzyw Sztucznych "P." w S.; z racji tego zatrudnienia zakład pracy odprowadzał składki do ZUS tytułem ubezpieczenia społecznego; osiągnane w tym zakładzie wynagrodzenie wynosiło 513,30 zł miesięcznie w październiku i listopadzie 1996 r. oraz 534,30 zł miesięcznie w grudniu 1996 r. i w styczniu 1997 r.; 2) drugim zakładem, w którym wnioskodawca świadczył pracę w okresie od 1 października 1996 r. do 31 marca 1997 r. był Zakład Przetwórstwa Rybnego "B." w K.; w tym zakładzie świadczył on pracę na podstawie umowy zlecenia; z tytułu wykonywania tej umowy składka na ubezpieczenie społeczne nie była odprowadzana.

W dniu 2 października 1996 r. wnioskodawca złożył oświadczenie, w którym poinformował organ rentowy, że podejmuje pracę na podstawie umowy zlecenia i zamierza osiągnąć dochód w wysokości powodującej zmniejszenie świadczenia rentowego. Oświadczenie zostało złożone na formularzu otrzymanym w Oddziale ZUS, który

zawierał pouczenie, że dochodem powodującym zmniejszenie wysokości renty jest uzyskany w roku kalendarzowym faktyczny dochód (przed potrąceniem podatku), między innymi z tytułu pracy wykonywanej na podstawie umowy zlecenia, jeżeli umowa została zawarta na okres co najmniej 30 dni i z tytułu zatrudnienia wykonywanego w ramach stosunku pracy, o ile osiągnany dochód jest wyższy niż 60% kwoty bazowej i zarazem nie przekracza jej 120%. Po złożeniu tego oświadczenia ZUS decyzją z dnia 23 października 1996 r. zmniejszył, poczynając od dnia 1 listopada 1996 r., wypłacaną rentę o 18% kwoty bazowej. Po dokonaniu rocznego rozliczenia i stwierdzeniu, że dochód osiągnięty w całym 1996 roku nie uzasadniał zmniejszenia świadczenia dokonał wyrównania renty za listopad i grudzień 1996 r. Co się zaś tyczy renty za cztery pierwsze miesiące 1997 r., to organ rentowy nadal wypłacał ją w zmniejszonej wysokości.

W dniu 13 kwietnia 1997 r. wnioskodawca złożył wniosek o przywrócenie wypłaty świadczenia w pełnej wysokości. Organ rentowy ustaliwszy, że stosunek zlecenia ustał z dniem 31 marca 1997 r., zaś wynagrodzenie z tytułu umowy o pracę nie przekracza kwoty bazowej, wydał 14 kwietnia 1997 r. decyzję, w której "przeliczył" rentę płatną w pełnej wysokości od 1 kwietnia 1997 r., tj. od miesiąca, w którym wpłynęło oświadczenie (zgodnie z art. 99 ustawy z 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin - Dz. U. Nr 40, poz. 267 ze zm.). Nie uwzględnił natomiast wniosku o "przeliczenie" renty za styczeń, luty i marzec 1997 r. Kwota bazowa, tj. 60% kwoty przeciętnego wynagrodzenia, wynosiła 534,40 zł miesięcznie w styczniu i lutym 1997 r. oraz 591, 20 zł w marcu 1997 r.

W tym stanie faktycznym Sąd Wojewódzki uznał za uzasadnione odwołanie. Jeżeli chodzi o podstawę prawną rozstrzygnięcia, to Sąd wywiódł, iż zgodnie z § 1 ust. 1 pkt. 3 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z 22 lipca 1992 r. w sprawie szczegółowych zasad zawieszenia lub zmniejszenia emerytury i renty (Dz.U. Nr 58, poz. 290 ze zm.) do dochodów, od których może zależeć zmniejszenie renty należą, między innymi dochody z tytułu pracy wykonywanej na podstawie umowy zlecenia, jednakże tylko wtedy, gdy wykonywanie takiej umowy objęte jest obowiązkowym ubezpieczeniem społecznym (w takim brzmieniu przepis ten obowiązuje od 22 lutego 1995 r.) Wnioskodawca w okresie, z którym łączą się sporne należności (styczeń - marzec 1997 r.) zatrudniony był w dwóch miejscach pracy, jednakże tylko wynagrodzenie uzyskiwane w ZPTS "P." w S. mogło mieć znaczenie przy ustalaniu, czy dochód uzasadnia

zmniejszenie renty. Bezspornym jest, że w tym zakładzie ubezpieczony zatrudniony był w wymiarze pełnego etatu i że z tytułu tego zatrudnienia odprowadzana była składka na ubezpieczenie społeczne. W tej sytuacji z tytułu wykonywania umowy zlecenia wnioskodawca nie podlegał obowiązkowi ubezpieczeniowemu, bowiem - zgodnie z art. 2 ust. 1 pkt 2 ustawy z 19 grudnia 1975 r. o ubezpieczeniu społecznym osób wykonujących pracę na podstawie umowy agencyjnej lub umowy zlecenia (jednolity tekst: Dz. U. z 1995 r. Nr 65, poz. 333 ze zm.) - ubezpieczenie nie obejmuje osób, które zawarły umowę zlecenia, jeżeli osoby te są równocześnie pracownikami zatrudnionymi co najmniej w pełnym wymiarze czasu pracy obowiązującego w danym zawodzie. W obowiązującym zatem stanie prawnym dochód uzyskiwany z tytułu umowy zlecenia nie mógł stanowić podstawy do obniżenia renty. Zmniejszenie tego świadczenia mogłoby nastąpić jedynie w sytuacji, gdyby wynagrodzenie uzyskiwane w ZPTS "Polimer" przekroczyło 60% kwoty przeciętnego wynagrodzenia (art. 24 ust. 4 ustawy z 17 października 1991 r. o rewaloryzacji emerytur i rent, o zasadach ustalania emerytur i rent oraz o zmianie niektórych ustaw, Dz.U. Nr 104, poz. 450 ze zm.). W rozpatrywanej sprawie sytuacja taka jednak nie zaistniała. Z zaświadczeń wystawionych przez ZPTS "P." (ich wiarygodności organ rentowy nie kwestionował) wynika, że wynagrodzenie uzyskiwane w tym zakładzie pracy nie przekraczało 60% przeciętnego wynagrodzenia. Obniżenie renty było więc nieuzasadnione. Obniżenie to nastąpiło wprawdzie po oświadczeniu złożonym przez Andrzeja P., że zamierza od października 1996 r. osiągać dochód przekraczający 60% kwoty przeciętnego wynagrodzenia, jednakże oświadczenie to ubezpieczony złożył na skutek błędnej informacji zawartej w druku oświadczenia, iż wynagrodzenie uzyskane z tytułu umowy zlecenia podlega wliczeniu do dochodów, od których zależy wysokość renty. Taka sytuacja miała miejsce pod rządami przepisów obowiązujących do 21 lutego 1995 r. Wówczas wynagrodzenie uzyskiwane na podstawie umowy zlecenia podlegało wliczeniu do dochodów wpływających na wysokość renty, o ile tylko umowa zlecenia trwała co najmniej 30 dni, bez względu natomiast na to, czy z zatrudnieniem tym łączył się obowiązek ubezpieczenia.

Zgodnie z przepisem art. 101 ust. 1 pkt. 2 ustawy z 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin - stwierdził dalej Sąd Wojewódzki - ponownie ustalone świadczenie może być wypłacone za okres 3 lat wstecz od miesiąca, w którym złożono wniosek o ponowne rozpatrzenie sprawy - jeżeli przyznanie niższych

świadczeń było następstwem błędu organu rentowego, co miało miejsce w rozpatrywanej sprawie. Ponieważ organ rentowy wyrównał rentę wypłaconą w listopadzie i grudniu 1996 r., a od 1 kwietnia 1997 r. wypłaca rentę w pełnej wysokości, żądanie powoda ograniczające się do wyrównania renty wypłaconej w styczniu, lutym i marcu 1997 r. jest uzasadnione. Deklaracja ZUS, że ewentualne wyrównanie nastąpi po dokonaniu rocznego rozliczenia, jest nie do przyjęcia. Roczemu rozliczeniu i ewentualnemu zwrotowi podlegają kwoty, o które renta została obniżona w sytuacji, gdy obniżenie świadczenia w wymiarze miesięcznym było uzasadnione, natomiast nie znajduje uzasadnienia w wymiarze rocznym. W rozpatrywanej sprawie już samo obniżenie renty w wymiarze miesięcznym pozbawione było podstaw. W tej sytuacji nie można zobowiązywać wnioskodawcy do czekania na zwrot należnych mu pieniędzy do końca roku kalendarzowego, gdyż poniósłby z tego tytułu stratę z uwagi na inflację.

W apelacji Zakład Ubezpieczeń Społecznych-Oddział w S. zarzucił naruszenie prawa materialnego, w szczególności § 6 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 22 lipca 1992 r. w sprawie szczegółowych zasad zawieszania lub zmniejszania emerytur i rent przez przyznanie wnioskodawcy prawa do wyrównania renty inwalidzkiej za miesiąc styczeń, luty i marzec 1997 r. do pełnej wysokości i dlatego wniósł o zmianę zaskarżonego wyroku oraz oddalenie odwołania, ewentualnie o uchylenie tego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi I instancji do ponownego rozpoznania.

Sąd Apelacyjny uznał, iż w sprawie wystąpiły poważne wątpliwości prawne, które z uwagi na wartość przedmiotu zaskarżenia (potrącenie przez ZUS-Oddział w S. kwoty 144,74 zł miesięcznie w I kwartale 1997 r., tj. 434,19 zł), uzasadniają przedstawienie zagadnienia prawnego do rozstrzygnięcia Sądowi Najwyższemu (art. 390 § 1 KPC) w zakresie objętym treścią postanowienia.

W uzasadnieniu zagadnienia Sąd Apelacyjny wywiódł, iż przepisy rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 22 lipca 1992 r. w sprawie szczegółowych zasad zawieszania lub zmniejszania emerytury i renty, wydane w wykonaniu delegacji z art. 25 ust. 4 ustawy z dnia 17 października 1991 r. o rewaloryzacji, wprowadziły zasadę rocznego rozliczenia świadczeń wypłacanych emerytom i rencistom przez organy rentowe w sytuacji osiągnięcia przez nich dochodów z innych źródeł. Przy uwzględnieniu zatem tej zasady, odmiennej od uregulowania art. 24 ust. 4 ustawy z dnia

17 października 1991 r. o rewaloryzacji, należałoby przyjąć, iż oświadczenie emeryta czy rencisty o treści określonej w § 3 ust. 3 rozporządzenia MPiPS powinno być wiążące dla organu rentowego wyłącznie w okresie danego roku kalendarzowego, z którego to okresu dochody mają wpływ na wypłatę świadczeń emerytalno-rentowych w pełnej wysokości, na ich zmniejszenie lub zawieszenie. Przepis § 4 ust. 3 rozporządzenia z dnia 22 lipca 1992 r., określając wiążący dla organu rentowego charakter oświadczenia emeryta i rencisty, równocześnie wprowadza dla tego rodzaju spraw obowiązek działania z urzędu, wynikający z informacji pochodzących od pracodawcy o zakresie faktycznie osiągniętych przez zainteresowanego dochodów. Organ rentowy ma zatem możliwość weryfikowania oświadczeń składanych przez świadczeniobiorców nie tylko na niekorzyść osoby składającej oświadczenie o zamiarze osiągnięcia dochodów mających lub nie mających wpływu na wysokość pobieranego świadczenia emerytalno-rentowego. Przy uwzględnieniu zaś zmieniających się kwot przeciętnego wynagrodzenia za miniony kwartał kalendarzowy na przestrzeni roku będącego podstawą rozliczenia, utrzymanie wiążącego organ rentowy oświadczenia emeryta czy rencisty na okres nowego roku rozliczeniowego jest niekorzystne dla zainteresowanego. Pomimo zatem uregulowania przepisu § 4 ust. 3 rozporządzenia z 22 lipca 1992 r. - w swej treści i tak osłabiającego wiążący organ rentowy charakter oświadczenia emeryta i rencisty o zamiarze osiągnięcia dochodów wpływających albo nie wpływających na wysokość pobieranych świadczeń - okres tego związania powinien być odnoszony do okresu będącego podstawą rozliczenia, tj. do danego roku kalendarzowego, z którego łączny dochód uzasadnia wypłatę świadczeń w pełnej wysokości, ich zmniejszenia lub zawieszenie (§ 1 ust. 3, § 6 i następne rozporządzenia z 22 lipca 1992 r.). Zatem należałoby wnosić, iż bez względu na błędne stanowisko organu rentowego i Sądu I instancji w sprawie niewliczenia do łącznej kwoty dochodu wnioskodawcy uzyskanego w 1996 r. zarobków z tytułu wykonywania umowy zlecenia, oświadczenie wnioskodawcy z 2 października 1996 r. o zamiarze osiągnięcia w tym roku dochodów powodujących zmniejszenie wypłaty należnej mu renty inwalidzkiej, nie powinno mieć wpływu na realizację przez organ rentowy jego świadczeń w 1997 r.

Sąd Najwyższy zważył co następuje:

Ma rację Sąd Apelacyjny, iż błędne jest stanowisko Sądu Wojewódzkiego, że skoro wnioskodawca nie podlegał obowiązkowemu ubezpieczeniu społecznemu z tytułu wykonywanej pracy na podstawie umowy zlecenia, to wynagrodzenie jakie uzyskiwał z tytułu tej umowy nie podlega wliczeniu do dochodu mającego wpływ na zmniejszenie jego świadczenia rentowego. Przeciwno takiemu stanowisku przemawia bowiem: 1) przepis art. 24 ust. 2 ustawy z dnia 17 października 1991 r. o rewaloryzacji, według którego prawo do świadczeń emerytalno-rentowych ulega zawieszeniu lub świadczenia te ulegają zmniejszeniu na zasadach określonych w ust. 3 - 6 także w odniesieniu do osób osiągających wynagrodzenie lub dochód z pracy zarobkowej albo pozarolniczej działalności gospodarczej, wyłączonych z obowiązku ubezpieczenia społecznego z tytułu ustalenia prawa do emerytury lub renty; 2) § 1 ust. 2 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 22 lipca 1992 r. w sprawie szczegółowych zasad zawieszenia lub zmniejszenia emerytur i rent, według którego dochody, o których mowa w ust. 1 pkt 3 (chodzi o dochody z tytułu pracy wykonywanej na podstawie umowy agencyjnej lub umowy zlecenia), uwzględnia się również, gdy emeryt lub rencista nie podlega obowiązkowi ubezpieczenia społecznego, ponieważ ma ustalone prawo do emerytury (renty) lub jest ubezpieczony z innego tytułu. W myśl § 2 ust. 1 tego rozporządzenia dochód osiągany z dwóch lub więcej tytułów wymienionych w § 1 sumuje się. Nie uzasadnione zatem było odwołanie się przez Sąd Wojewódzki do art. 2 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 19 grudnia 1975 r. o ubezpieczeniu społecznym osób wykonujących pracę na podstawie umowy agencyjnej lub umowy zlecenia. Słusznie także podkreślił Sąd Apelacyjny, iż zasada rocznego rozliczenia świadczeń wypłacanych emerytom i rencistom w przypadku osiągania przez nich dochodów z innych źródeł została wprowadzona z mocy przepisów powołanego wyżej rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Socjalnej, wydanego w wykonaniu delegacji ustawowej z art. 24 ust. 4 ustawy o rewaloryzacji. Celem takiego uregulowania było umożliwienie rozliczania świadczeń w okresie dłuższym niż co kwartał, gdyż rozliczanie "kwartalne" byłoby zbyt uciążliwe zarówno dla organu rentowego, jak i dla świadczeniobiorców .

Wątpliwość Sądu Apelacyjnego sprowadza się natomiast do kwestii, czy oświadczenie emeryta (rencisty) złożone w danym roku kalendarzowym, iż jego zamiarem jest osiągnięcie dochodu powodującego zmniejszenie świadczenia emerytalno-rentowego, daje organowi rentowemu podstawę do zmniejszenia świadczenia również w

następnym roku kalendarzowym, a to z uwagi na przepis § 1 ust. 3 i § 6 oraz następne rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 22 lipca 1992 r.

Przepis § 1 ust. 3 stanowi, że za dochód osiągnięty uważa się faktyczny dochód uzyskany przez emeryta lub rencistę w danym roku kalendarzowym, zaś według § 6 ust. 1 ustalenie, czy dochód emeryta lub rencisty uzasadniał wypłatę świadczenia w pełnej wysokości, jego zmniejszenie albo zawieszenie, następuje po upływie roku kalendarzowego na podstawie zawiadomień zakładu pracy i emeryta lub rencisty, o których mowa § 5. W myśl zaś tego ostatniego przepisu emeryt i rencista zawiadamia organ rentowy do końca lutego każdego roku o łącznej kwocie dochodu osiągniętego w ubiegłym roku kalendarzowym.

Sąd Apelacyjny sugeruje, iż związanie organu rentowego oświadczeniem emeryta i rencisty o zamiarze osiągania dochodów wpływających lub nie wpływających na wysokość pobieranych świadczeń powinno dotyczyć okresu będącego podstawą rozliczenia, tj. danego roku kalendarzowego. Zdaniem Sądu Najwyższego, dla rozstrzygnięcia niniejszej sprawy udzielenie odpowiedzi wprost na sformułowane zagadnienie i sugestię Sądu jednak nie jest konieczne. Wykracza ono bowiem poza stan faktyczny sprawy, a jak Sąd Najwyższy wielokrotnie już wyjaśniał, uchwała stanowiąca odpowiedź na przedstawione zagadnienie powinna być dostosowana do stanu występującego w sprawie. W niniejszej sprawie poza sporem jest, iż wnioskodawca w oświadczeniu z dnia 2 października 1996 r. poinformował organ rentowy, że podejmuje pracę na podstawie umowy zlecenia i zamierza osiągnąć dochód w wysokości powodującej zmniejszenie świadczenia rentowego. Zmniejszenie przez organ rentowy wypłaconego świadczenia było więc uprawnione. Wniosek o podjęcie wypłaty renty w pełnej wysokości - wobec ustania z dniem 31 marca 1996 r. zatrudnienia wykonywanego na podstawie umowy zlecenia - wnioskodawca złożył dopiero w dniu 13 kwietnia 1997 r. Organ rentowy był więc do tego czasu w posiadaniu poprzedniego oświadczenia wnioskodawcy o wykonywaniu zatrudnienia powodującego zmniejszenie jego renty inwalidzkiej. Dlatego był uprawniony wypłacać nadal rentę w zmniejszonej wysokości. Jednakże z chwilą otrzymania oświadczenia wnioskodawcy o zaprzestaniu z dniem 31 marca 1996 r. zatrudnienia "powodującego zmniejszenie renty", co zostało potwierdzone odpowiednimi zaświadczeniami, zaistniała podstawa do wydania decyzji również odnośnie do prawa wnioskodawcy do pobierania renty w pełnej wysokości za

miesiąc styczeń, luty i marzec 1997 r. i wypłacenia wyrównania. Nie można zaakceptować stanowiska organu rentowego, że wnioskodawca na wyrównanie świadczenia do pełnej wysokości za I kwartał 1997 r. musi czekać aż do zakończenia tego roku. Byłoby to z oczywistym dla niego pokrzywdzeniem, na co trafnie zwrócił uwagę Sąd Wojewódzki, powołując się na inflację.

Mając powyższe na uwadze Sąd Najwyższy stwierdza, iż oświadczenie rencisty o zamiarze osiągnięcia dochodu powodującego zmniejszenie świadczenia uprawnia organ rentowy do jego zmniejszenia do czasu zmiany treści tego oświadczenia, chyba że z dokumentów lub deklaracji o osiągniętych dochodach wynika utrzymywanie się ustawowych przesłanek zmniejszenia świadczenia.

=====